

KRÓNIKA

RÖVID VÁLASZ ESPERSIT-ÜGYBEN

Tamasi Mihály két ízben is foglalkozott 1955-ben megjelent Espersit-könyvem megállapításaival. A *Csongrád megyei Hírlap* március 21-i számában a Tanácsköztársaság makói eseményei, a *Tiszatáj* májusi számában a József Attilát útnak indító polgári radikális értelmiség — közte elsősorban Espersit János — világnézeti fejlődése kapcsán. Mindkettőben elhallgatással, sőt történelemhamisítással vádol. Minthogy a *Hírlap* főszerkesztője válaszra nem adott módot, mind a két közös vádját ezúttal utasítom vissza.

Változatlan meggyőződésem, hogy *könyvem arányaihoz mérten* alapján helyesen értékeltém már akkor Espersit és a makói radikálisok világnézeti el-
lentmondásait. Második cikke végén *Tamasi sem jut más eredményre*, mint amire magam és részben az én kutatásaim, részben saját további vizsgálódásai alapján Szabolcsi Miklós jutott. Tamasi nem tett mást, mint Espersit 19-es szerepét a ma már történetírásunkban elért történetibb, differenciáltabb megítélést a másfél évtizeddel ezelőtti szokásos, *merev, szűkkeblű nézőponttal* cserélte föl. Ezen az alapon nemhogy pl. Bajcsy-Zsilinszky Endre, de még Károlyi Mihály is igen könnyűnek találhatnák!

A makói forradalmi eseményeket illetően, ha a könyvem óta közzétett helytörténeti kutatások némileg engem is árnyaltabb megfogalmazásra készítetnének, *ma is állom*, hogy Boromisza Jenő személyében méltatlan vezető képviselte Makón a kommunistákat, s azok a tiszteletre méltó forradalmi harcosok, akiket Tamasi fősorol, bármilyen derekasan, becsületesen álltak is helyt, akkor *nem ők voltak a vezetők*, az irányítók, a hangadók. Ma, az indonéz Szeptember 30-a mozgalom történelmi tanulsága fényében az 1919. január 31-i makói tragédia is jobban látszik.

Annak idején megnyugvásomra szolgált, hogy 1954-ben Révai József még kéziratban olvasta tanulmányomat, s utána olyan levélben nyugtázta elismerését, amelynek idézését a kötelező szerénység tiltja.

Különben azért is érint fájón Tamasi elfogultsága, mert 1952–53-ban az *első voltam*, aki Makón a Tanácsköztársaság hagyományait kutattam és ébresztettem.

PÉTER LÁSZLÓ

SZABADKAI MŰVÉSZEK TÁRLATA

Szabadka és Szeged testvérvárosi kapcsolata nem régi keletű, s máris megfogható megnyilatkozásai vannak. Ilyenként könyveljük el a két város képzőművészeinek tárlatcseréjét is. E hasznos kezdeményezés bő lehetőséget adhat arra, hogy a két város tárlatátalkotói színesebb, gondosabb, változatosabb kiállításokban gyönyörködhessek.

A szabadkai művészek mostani bemutatkozását — ugyanúgy, mint a szegediek szabadkai tárlatát — a két város művészei közötti gyümölcsöző kapcsolat első lépésének tekintjük. A tárlatok értékelésére folyóiratunkban később visszatérünk.

ÉVKÖNYVEK SZARVASRÓL

Még a 20–30 évvel ezelőtti diákság életének is jellegzetes színfoltjai voltak a gimnáziumok „Évkönyvei” — a minden évben izgalommal várt „közös értesítők”.

Azután a népi könyvkiadás soha nem látott magas példányszámai „megették” az Évkönyvek papírkvótáját is, ez a történelmileg teljesen méltányos „vis major” volt az egyik oka e sajátos „műfaj” kihalásának.

A szarvasi Vajda Péter gimnázium immár hat esztendeje — irigylésre méltó ügyekezettel — rendszeresen közreadja a Tessedik városában működő nagy múltú iskola megújított életről szóló beszámolót.* A régi forma új tartalommal feltöltődött meg: a szocialista nevelés sokoldalú munkájáról van híradással. Az évkönyvek az Alma materek jó cementező hagyományai voltak. Jelenőségük azonban messze túlmutat e lokális jellegen: sokszor unikális forrásaiul szolgálnak az idővel történelemmé váló évtizedek oktatás-, de sokszor általában művelődéstörténeti kutatásaihoz is. Ebből a szempontból külön is üdvözlendő Szarvas és vele az egy kézen könnyen megszámolható más középiskoláknak a kezdeményezése.

Gazdag, sokoldalú munkáról tudósítják ezek a szarvasi Évkönyvek a kortársat és az utódokat egyaránt. Az évről évre ismétlődő „rovatok” ismertetik a tanév történetét és rendezvényeit, az ifjúsági szervezet életét és a különböző szakkörök munkáját. Hírt adnak a békési kisváros diákjainak az egész országot „behálózó” kirándulásairól, értékes adaléku szolgálnak a pedagógusok irodalmi és társadalmi munkásságának megörökítésével.

* A szarvasi Vajda Péter Gimnázium és Mezőgazdasági szakközépiskola Évkönyve és közleményei, 1960–1966. (6 kötet). Szerkeszti: dr. Gábris József igazgató.

Joggal dokumentálják az egymás után sorakozó kötetek azokat az országosan is jelentős helyi kezdeményezésekből fakadó eredményeket, melyeknek némelyikével Szarvas talán az egész országban egyedül van. Elég, ha a Szarvasi Öregdiákok Baráti Körének tartalmas, a múlt valódi értékeit ébresztő tevékenységére (tudomásunk szerint csak itt van az országban ilyen alapszabályszerű, egyesületi jellegű öregdiák-mozgalom), az évi munka bemutatása mellett a jövőt is felcsillantó Gimnáziumi Napokra, a Körös-parti vízisporttelep lelkes és hozzáértő megteremtésére utalunk — minderről meggyőzően beszámolnak az Évkönyvek. Jól demonstrálják a már két évtizedes múltra visszatekintő iskolai színjátszást (mely a Klasszikusokon kívül két szovjet és egy új magyar darabot is tolmácsol a város és a járás közönsége előtt), a csaknem fél százezer kötetet számláló, az egész ország tudományos körei által számon tartott tanári könyvtár állományát, a csaknem három évig működött iskolai újságot (mely egyéb funkcióinak ellátása mellett költők verseinek első magyar fordításával is hozzájárult a helyi szellemi élet felpezsdítéséhez) stb.

Jóleső érzés — még ismeretlenül is — végignézni évről évre az iskola azon legkiválóbb tanulóinak fényképét, akik — egy-egy tantárgyban végzett kiemelkedő munkájuk elismeréséül — az iskola egykori diákjai, az ismert festő, a népszerű író, az Európa-hírű operabéna által alapított díjakat nyerték el.

„Hagyományos” kötelességnek tesz eleget az Évkönyv, amikor az iskola egykori nevelőinek elhunyt alkalmából munkásságukat ismertető nekrológokat ad közre tanárai tollából.

Azonban az évkönyvek — magyarországi kezdeteiktől fogva — mindig főurmai voltak a tudós hajlamú, illetve a módszertani munkát tudományos igényű művelő nevelők szellemi termésének is. A szarvasi kötetekből mindennek előtt az iskola névadójának, valamint az itteni tanítványként indult nagy nyelvészünknek, Melich Jánosnak az élet- és pályarajza emelkedik ki. Tartalmas memoár-részletet közöl az iskola egyik nevelője. Szarvas szülötte, Bajcsy-Zsinszky Endre 80. születésnapjára.

Hogy a nevelőtestület munkája nem merül ki a napi teendők ellátásában, mutatják azok a — igaz, különböző elmélyültségű, tehát színvonalú — kisebb tanulmányok, melyek az iskolareform végrehajtásának több részletkérdését, néhány tantárgy metodikai problémáit, a felnőttoktatás tapasztalatait boncolgatják. Hasznos írások szólnak a szülőkhöz és a tanulókhöz a tanulás lélektani vonatkozásairól, több pszichológiai felmérés eredményével ismerkedünk meg.

(Itt az jut eszünkbe, hogy az ország történelmi területén másfél száz év alatt megjelent tengernyi iskolai évkönyv ilyen jellegű anyagát jószerivel egyetlen szakbibliográfiánk sem tükrözi. Nem lenne-e ennek feltérképezése és publikálása esetleg éppen a szarvasi iskola egy-két ambiciózus tanárának halás feladata — hiszen tanári könyvtárunk mintegy 14 ezer magyar iskolai évkönyvet őriz, aligha van meg ez az anyag ilyen teljességben még valahol.)

Külsőben is méltán tükrözi a féltucatnyi szarvasi évkönyv a belül leírt, kézzelfoghatóan kitapintható fejlődést. A terjedelem több mint háromszorosára, a példányszám ezernél több, reprezentatív papíron (de még mindig gyöngye minőségű fényképekkel illusztrálva) látnak napvilágot ezek a könyvvé rangosodott füzetek. Talán egyik-másik tanári közlemény, a tanulók irodalmi kísérleteinek közzétételében és a tanulók (az Évkönyveket egyébként összességükben szerencsésen színesítő) rajzainak közlésében lehetne igényesebb az összeállító tanári testület.

A szarvasi példa — melynek termékei feltehetőleg eljutnak valamennyi középiskolába — követőkre vár.

FENYVESI ISTVÁN

NÉPRAJZI FILMBEMUTATÓ SZEGEDEN

Öreg parasztok, idős mesteremberek, népművészek tudományának, hagyományörző paraszti közösségek kultúrájának egy-egy mozaikja jelent meg a filmvászonon a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Csongrád megyei Néprajzi Csoportjának május 19-i, szegedi filmbemutatóján.

A kisfilmeket hivatásos filmrendezők készítették, néprajzos szakemberek közreműködésével. Lakatos Vince az utolsó szegedi bocskorostmárról, Elek Gyuláról mintázott kisfilmjében — itt mutatták be először — a mesterség apró fogásainak, jellegzetes munkamozzanatainak érzékeltetésére törekedett. Miközben a filmkockákon pereg a bocskor készítmódja, interjú bontja ki a bocskorostmárság múltját, a mester élettörténetét és a bocskorviseletre vonatkozó érdemesebb tudnivalókat. Hasonló jellegű „kismesterség-film” Kántor Sándor karcagi fazekas-népművész munkáját vetíti elénk. Zömök agyagrogókból ősi fazekaskorongon formálódnak ki szemünk láttára testes *miskakancsók*, karsú köcsögök. A diszített termő írókázást látva tetten érjük a népművészet születését. Az Öreg hangszerek című filmnek — rendezője szintén Lakatos Vince — sajtós hangulatot kölcsönöz, hogy elejétől végig este forgatták. Még a szakember számára is ritka alkalmok, ha sorra gyönyörködhet már kiveszett, primitív hangszerek — nádsíp, *hosszi furugla*, tekerő, bórduga — talán utolsó megszólaltatóinak játékában.

Czigány Tamás, a Buják c. kisfilm rendezője egy palóc falu tavaszi ünnepkörének szokásait vette filmszalagra. Tetszett a gazdag szokásanyag cselekményének eleven pörgetése, az ügyes operatőri munka, a kitűnő, színes technika. Meggyőzött arról, hogy vállalunk kell — érdemes vállalni! — hagyományos népszokásaink filmrevitelét, akkor is, ha élő hagyomány hiányában ma már többé-kevésbé rekonstrukcióhoz kell folyamodnunk. Persze igen fontos a hely megválasztása, hiszen pl. Bujákon az életkorhoz és alkalomhoz illő régi népviseletet — mint láthatuk — eléggé elevenen őrzik. A Busójárás — Raffay Anna és Lestár János filmje — mohácsi sokácok jeles farsangi szokását pergeti előtünk. A kétórárs másornak hangulatilag, kitűnő rendezéséből eredően jó záraórkordja volt az „Öreg malmok” kisfilm, mely egyszerre érzékelteti a hajdani molnárók mesterségbéli fortélyait a technikai haladás kikerülhetetlenségével.

Hat néprajzi kisfilm — rendezői megoldása mindegyiknek más. Négyet Lakatos Vince készített, láthatóan változatos kifejezőmódra törekvően. A bocsko-

rosmester maga vallott foglalkozásáról: a fazekas-népművész munkáját nem kíséerte csak zenél aláfestés, az öreg hangszerek megszólaltatása nem is igényelt szöveges kommentárt, míg az „Öreg malmok”-ban a szerző ügyesen alkalmazta a kísérezene és magyarázó szöveg ötvözetét. A Busójárás alkotói romantikus ízü kerettörténetet iktattak a filmbe, amit igyekeztek szervesen összekapcsolni a bemutatott szokáshagyományokat. Ezt a filmet túl „megrendeztetnek” éreztük, ami miatt éppen a népszokás eredeti, hagyományos részletei veszték el. Megvalljuk, hozzánk közelebb áll Lakatos Vince rendező felfogása: ő dicsérendő alázattal, mély átéléssel közeledik tárgyához, az ábrázolt néprajzi anyag alakítja konkrét rendezői módszerét. Ugyanakkor a néprajzi jelenségeket nem csupán kuriozusként állítja elénk, hanem emberi valóságukban, mindenütt látatja az alkotó, anyagot és életet formáló embert; legyen az mesterember vagy éppen parasztné. Bár nincs teljes áttekintésünk eddigi néprajzi filmtermésünkről, a bemutatott válogatás alapján az a véleményünk, szerencsés megoldás, ha filmalkotók és néprajzkutatók együtt dolgoznak. Az összefogás biztosítéka lehet az elkészült filmek tudományos megalapozottságának, másrésztől művésziszintű népművelő-ismeretterjesztő anyagot képes nyújtani.

JUHÁSZ ANTAL

A KÖLTÉSZET NAPJAI ÉS AZ ÜNNEPI KÖNYVHÉT ESEMÉNYEI CSONGRÁD MEGYÉBEN

„A mű nem annyira a művész, mint inkább azok által él, akik szeretik a művészetet, s azért szeretik, mert keresik az emberséget.”
(József Attila)

Ez a mottó szerepelt a szegedi költészet napi ünnepségek egyik prospektusán. De talán nemcsak az ideit, hanem az összes költészet napi találkozót ennek szellemében tartották. Vagy ennek propagálására?

A megyében nyolc, azaz a megye száz-egynéhány helységéből mindössze nyolc helyen tartottak igényt rá. Persze nem ez a fajta számszerűség a lényeg, hiszen ügysem rajta mérhető le a valós érdeklődés. Ami meg a rendezvényeket illeti: könyvkiállítás, könyvpropagálás mindenütt volt, ahol árultak vagy kölcsönözték a könyvet. S ami úgyszintén figyelemre méltó volt: az iskolákban, gimnáziumokban tantervtől függetlenül is iktattak be magyarórákat mai költészetünkről.

Kiszomboron Kovács Miklós, Simai Mihály volt költővendég, Ambrózfalván Papp László teremtett azonnal közvetlen hangulatot, Csanádapalotán Polner Zoltán. Kisteleken újra Papp László és Kovács Miklós szerepelt, Szegváron és Csongrádon pedig ismét Simai Mihályt kérték; Mindszinten Papp Lajost. Makón Csanádi Imre és Rab Zsuzsa részvételével tartottak költészet napi ünnepséget — s hogy a felsorolásban pontosak legyünk, a költészet napi találkozók három helyen szerepelt előadóművészként Nagy Mariann, Demjén Eva és Halda Aliz. Annak helyességéről, hogy az idén nem volt a megyében látványos, központi rendezvény — lehet vitakozni. Okai közt szerepel talán a kölcsönös bizalmatlanság, de meg kell említeni neves költőink egyik-másikának fanyalgását is a falusi találkozókkal kapcsolatban. Amit sem a mottó, de egyéb normák szerint sem lehet akár „költőinek” vagy emberségesnek tartani.

Szegeden a költészet napi rendezvényeket a Juhász Gyula emlékünnepség nyitotta meg, Illyés Gyula Kossuth-díjas költő bevezetőjével; Demjén Gyöngyvér, Kemény Kló, Kovács János, Mentés József és Szabó Kálmán, a Szegedi Nemzeti Színház művészei; a színház kamarakórusa, valamint a Szegedi Altalános Munkáskörös közreműködésével. A rendezvényt izléses és értékes műsorfüzet előzte meg. Illyés Gyulának másnap, 8-án az egyetem rendezett költői estet, ahol az előadókat az egyetemi színpad delegálta. Illyés Gyula meglátogatta a Tiszatáj szerkesztőségét is, ahol jó hangulatú, hosszas eszmecsere folytattak irodalmi műhelykérdésekről. Tizenötödikén két ifjú költő, Simai Mihály és Veress Miklós voltak hivatalosak az ifjúsági könyvtár költészet napi klubestjére.

A központi rendezvény — a November 7. Művelődési Otthon és a tanács művelődésügyi osztályának rendezvénye — a humánus, a költészet sokrétűségének jegyében zajlott le, komoly érdeklődés mellett. Ami persze az illusztris vendégeknek is szólt — Csanádi Imre, Károlyi Amy, Papp Lajos, Rab Zsuzsa, Weöres Sándor vettek részt a találkozón. Műveik tolmácsolására Falvai Klára, Hőgye Zsuzsa, Kovács János és Szabó Kálmán vállalkoztak. S talán az ünnepségeknél azt is jó megemlíteni — kissé lehangoló elzetes tapasztalatok alapján —, hogy átfogóbb válogatásra, a bemutatott költők művein kívül más versek szerepeltetésére is törekedtek.

A húszéves Tiszatáj ünnepét feltétlenül szükséges volt — elsősorban Szegednek, aztán költőink tiszteletére — nagyszabású rendezvény keretében tartani. A vendégek Andrassy Lajos, Polner Zoltán, Papp Lajos, Rigó Béla, Simai Mihály, Szepesi Attila és Veress Miklós költészetéből kaptak ízelítőt, s méltatást arról, hogy a Tiszatáj működésének jelentősége mindenképpen értékes abban a vonatkozásban is, hogy a művek jó része ezen keresztül került költészetünk ható és érvényesülő sodrásába.

Most talán helyesebb is a könyvheti rendezvényeket ezután, az időrendnek is megfelelően említeni. Rögtön hozzátéve és megismételve persze a tavalyi kifogást: nem jó időpontban tartják a könyvhetet. Korábban kell, ósszel vagy tavasszal, amikor az emberek jobban ráérnek olvasni. Különböző rendezvények is beleszólnak ilyenkor a programba, de mindenképpen jobb lenne legalább a költészet napjával egy időben tartani. „Túl” sok Szegeden — a látogatottságból ítélve — a könyvek, az irodalom jegyében tartott bemutatkozás; így már nagy nevek — írók és művészek — sem tudtak telt házas közönséget vonzani, mint például a központi rendezvényt, a Tisza szállóban megtartott Szépirodalmi Fügyelő esten. Ez az egyébként tartalmas, színvonalas műsoranyag nagyobb szerkesztői figyelmet, rendezettséget kívánt volna, s Angyal Mária személyében ez példázta a legjobban, hogy rendezőre is szükség van ilyen műsoroknál. Dobozi

Imre, Illés Endre, Juhász Ferenc, Benjámín László szerepelt, Bitskei Tibor, Csernus Mariann, Demjén Gyöngyvér, Kovács János, Nagy Attila, Palotai Erzsébet színvonalas közreműködésével. Mindjárt megjegyezhető, hogy ugyanennek a műsornak talán összefogottabb, frappánsabb változatát tartották meg Vásárhelyen, elegáns, ünnepi könyvheti programként.

Az írók és gyermekolvasók irodalmi vetélkedővel fűszerezett könyvheti nyitó műsora zsúfolt nézőtér előtt, anyagában érdekes, hangulatában közvetlen előadás keretében zajlott le, Fehér Klára, Hárs László, Hunyadi József, Ignác Rózsa, Kőszegi Imre, Mocsár Gábor, Tatay Sándor részvételével.

A Művelt Nép könyvterjesztő szegedi vállalata két rendezvénnyel gyarapította a könyvheti műsorok sorát. A szegedi kendergyárban május 29-én Benjámín László, Dobozó Imre részvételével tartottak író-olvasó találkozót, Illés Lajos kritikus mutatta be a vendégeket. Június 2-án a Csongrád megyei Építők Mívelődési Otthonában rendeztek Tiszatáj-estet, ahol Andrásy Lajos, Bárdos Pál, Dér Endre, Papp Lajos, Simai Mihály, Tóth Béla voltak vendégek, Kovács Sándor Iván mondott bevezetőt.

Megyei ünnepségeket most is inkább a könyvek jelezték, és — akárcsak Szegeden — a még több könyvheti újdonság jelezhetné volna. A megyében könyvheti rendezvényeket is nyolc helyen tartottak, a vásárhelyi sikeren kívül Csongrád dicsekedhet telt házas Dobozó-estjével. Amiben persze a bemutatott Dobozó-novellából készült Tizedes és a többiek című filmnek is része volt, de a többi községből is sok érdeklődő vett részt az író-olvasó találkozók Csanyteleken, Kisteleken, Magyarcsanakdon, Pusztamérgesen, Ruzsán, Földeákon és a szentesi könyvheti programon.

J. A.

A VÉDELEM „KULISSZATITKA”

Köszönettel B. A.-nak — aki az Élet és Irodalom 24. számában közzétett glosszájában alaposan nekem rontott —, hogy felhívta figyelmemet az 1966-os godesbergi Brecht-kismonográfiára. Szégyellem, de szavamra mondom, most halottam róla először. Hiába, valódi Brecht-tudósokhoz mindig hamarabb eljutnak ilyen ritka kiadványok!

Hogy a Tiszatáj-ban megjelent Brecht-tanulmány fele ismerősnek tűnt B. A.-nak? Erre egyszerű a magyarázat: Leiser személyes ismerősöm, akivel huzamosabb berlini tartózkodásom idején sokat beszélgettünk és dolgoztunk együtt a Staatsbibliothek kutatójában. Ő az igazi Brecht-szakértő, én csak bojtárja voltam. Négy 1965-ös levelében folyamatosan küldte el idevonatkozó kiadatlan kéziratát, meg korábbi, nekem szóló fejtegetéseinek vázlatát, és azt írta, hogy az anyagot kommentálva használjam fel. Ő egyelőre nem adja ki. Köszönettel elfogadtam, cserébe néhány Becher-dokumentumért. Grass budapesti látogatásáról, vele folytatott beszélgetésemről beszámoltam Leisernek, aki válaszában csak annyit írt, hogy most jó apropos lenne kicsit kipozozva megjelentetni a dolgozatot, s mindjárt küldött is egy újabb vázlatot. Megírtam, amit kellett, lefordítottam, de félretettem valami ok miatt. A kismonográfia pedig, az eredeti változattal, időközben megjelent, amiről nem tudtam.

Ennyit a történetről. De hogy az írás másik fele is ismerős a glosszáírónak? Nem csoda, hiszen „a két nyomtatott oldalra való fordítás” mintegy 40 százaléka Brecht „átültetése”, azaz idézet. Ahol pedig cenzúrázó pontozás van, ott szándékosan maradt ki valami... Tény viszont, hogy *A megoldás* című vers utolsó előtti sorába kéziratomból elírása folytán téves szó került. De: ha már egyszer engem is idéz kioktatóm, könyörgöm, legalább pontosan tegye! Összegezve: B. A. lopáson vélt rajtakapni, mert nem ismerhette az előzményeket. De most, hogy módszerem lelepleztem (amely bizonyára senkit sem érdekel), remélem, elmúlik döbbenete és megenyhül irányomban. És hogy teljes legyen az etikai fertő, e sorokat is plagizáltam — a feleségemtől.

R. L.